

Tots els drets corresponen a **RACO**, font d'aquesta publicació

Gent d'Alpens
www.dalpens.com

Revistes Catalanes
amb Accés Obert

EL BALL D'EN SERRALLONGA A MATARÓ

El "Ball d'En Serrallonga" és una mostra de la literatura catalana de la Decadència. L'any 1972 Antoni Comas escrigué que era "el text literari més conegut sobre la figura del bandoler" (1). En aquest sentit el present article només pretén difondre un dels aspectes de la literatura popular mataronina del segle XIX, en homenatge a l'insigne mataroní fa poc traspassat.

De tots els bandolers catalans del Barroc, només en Serrallonga va romandre en el record popular. Entorn del seu personatge el poble construí el mite i d'aquesta manera se li dedicaren llegendes, cançons, novel·les i fins i tot el ball del seu nom. Els altres bandolers de l'època, un Antoni Roca o un Perot Rocaguinarda, no tingueren un ressò popular comparable al d'En Serrallonga.

Així doncs el poble idealitzà la persona d'un simple lladre de pas i difongué el mite de l'heroi Serrallonga. El "ball d'En Serrallonga" constituí una peça de teatre de carrer i se suposa el seu origen en una època relativament pròxima a la vida del bandoler (2). Malgrat el nom, no era altre cosa que una representació de teatre popular amb una part dansada o coreogràfica molt senzilla. Fou representat arreu del Principat i al Rosselló i en alguns indrets com Mataró perdurà fins el nostre segle. El ball gaudí d'àmplia difusió i s'en conserven unes quantes versions que es troben als arxius de "L'Obra del Cançoner Popular" i que m'han estat impossibles de consultar (3). Al final d'aquest article presentem el text corresponent a l'any 1856, que era el que s'havia ballat a Mataró al segle passat.

En Serrallonga autèntic i la versió mataronina.

En realitat el seu nom era Joan Sala, nat el 1594 a Viladrau prop del Montseny. Més tard, el 1618 es casà amb la pubilla del Mas Serrallonga, d'on prengué el sobrenom. Causes diverses el portaren al bandolerisme, però la crisi general de l'època fou un factor important. A partir del 1622 canvia d'ofici i esdevingué de 1626 a 1632, el cap de colla més famós del bandolerisme català, fins que fou processat i executat el 1634.

En el procés, Serrallonga explica la causa d'haver-se posat a robar: "fou per que un dia que'm recorda molt bé era en lo mes de març de l'any 1622, estant jo en una casa llaurant, davant d'ella arribà ahont jo era Miquel Pandís, àlias Ganyada de Rupit, ja mort, i em digué que havia robades unes capes ..." (4). Curiosament aquest personatge sortirà a la versió mataronina del Ball.

Per tal de fer-nos una idea del seu retrat físic, un testimoni que declara en el procés diu d'En Serrallonga: "era home alt i moreno, sense pèl de barba y ab mostatxo molt prim. Solia portar ropilla y barret y capa vermella o blanca".

En Serrallonga era presumit en el vestir i els darrers temps portava barretina. De cap manera podem pensar en un Serrallonga tal com el pintaren els romàntics com Victor Balaguer (plomes de colors al barret, roba amb brodats, sabates enlloc d'espardenyes, etc...).

Els darrers temps l'acompanyava Joana Massissa, raptada pel bandoler i que també formaria part del mite. Pel que fa al seu retrat un altre testimoni diu que el veié amb "una capa de pastor roia ab un

xombrero de home al cap y al costat viu que portare una xispa y de l'altre part una daga y aportava unes faldilles blaveschas fins a mija cama ..." (5).

Dels altres components de la quadrilla alguns es corresponen amb la versió mataronina del Ball com és el cas del Fadrí de Sau, l'hereu Su Roca (Gaspar Sobrero), Jaume Giral (o Girant), Miquel Ganyada, Llarç de l'Escirol (lo roig de l'Esquirol). Certament no són els únics, però d'aquests se sap del cert la seva existència gràcies al procés judicial que s'ha conservat.

La versió mataronina del 1856 conserva acuradament el fet històric, en comparació amb altres versions que el desfiguren totalment. Joan Amadès (6) ens diu que la variant mataronina del Ball és de les que s'acosten més al Serrallonga llegendari. Molts personatges es corresponen amb la realitat i d'altres eren bandolers d'altres quadrilles de l'època com és el cas d'En Tallaferro.

Ademés, el Ball s'acaba de forma senzilla i sense cap necessitat d'intervenció de personatges foranis al Ball, com passa en altres versions on al final apareixen els mossos d'esquadra.

No sabem ni com ni quan s'originà el Ball a Mataró, però segurament és força anterior al text que presentem. Tampoc sabem si En Serrallonga arribà alguna vegada a Mataró. Ara bé, pel març de 1626 el governador General de Catalunya, Aleix de Marimon, feu perseguir bandolers pel Vallès, Vic i la Marina (7). La qual cosa fa suposar l'existència del bandolerisme a les nostres contrades.

Hi ha un darrer fet a esmentar, el text del Ball sembla presentar un Serrallonga que era un cap visible dels nyerros. La lluita política entre nyerros i cadells és molt difícil d'esbrinar. Ara bé, en el procés d'En Serrallonga no s'esmenta cap implicació política.

Segons Reglà, els nyerros, entre els quals En Serrallonga no més és esmentat com a simpatitzant, representaven el món de la muntanya amb una actitud filo-francesa (unió de Catalunya amb França) i una tendència feudalitzant. Els cadells, en canvi, suposaven una afirmació del poder monàrquic i a la vegada una elevada hispanofilia. Amb tot això podem entendre millor l'acabament de la versió mataronina, quan el confident anuncia a En Serrallonga que es troba davant d'un hispanòfil, i que val més que marxi de Mataró. Evidentment aquesta no és l'única explicació possible, però sí la més versemblant.

El Ball d'En Serrallonga representat a Mataró.

El Ball d'En Serrallonga és un bon exemple d'un text dramàtic rudimentari propi d'una època entre la Decadència i la Renaixença.

Ja hem dit que podia originar-se en una època propera a la mort d'En Serrallonga encara que de vegades sembla que hi hagi influències de la comèdia castellana i per això es pot pensar que fou escrit posteriorment.

La versió que presentem és la corresponent a l'any 1856 i que es troba a la Biblioteca Popular de la "Caixa d'Estalvis Laie tana" a Mataró en un quadern manuscrit amb el títol "(Cuaderno del Baile de D. Jn. de Sarrallonga. Perteneciente a D. Sarrallonga. Mataró, 14 de Marzo de 1856 (Imprenta de José Abadal)". Les paraules que es troben entre parèntesi corresponen als titulars del quadern amb lletra d'impremta i els altres són escrits a mà.

L'estructura del Ball és molt senzilla i consisteix en la presentació dels bandolers davant d'En Serrallonga per tal de formar part de la seva quadrilla.

"Els actors es divideixen en dues fileres encarades i En Serrallonga, Joana i fill al cap. Els bandolers es col·loquen al cap de la filera alternativament, seguint l'ordre en què han de parlar de manera que el primer que parla és el que ocupa el mateix lloc del rengle esquerre; quan han d'entrar en escena es desplacen del seu lloc passant per darrera de la respectiva renglera i recorrent aquesta de dalt a baix per tal de situar-se en l'espai que deixen lliure les dues fileres encarades.

En abandonar el seu lloc engeguen un tret enlaire, entren en l'espai lliure per a dialogar i un cop llestos es posen al final de la renglera". Aquesta és l'explicació que Joan Amades ofereix en el Costumari Català. (8)

En el moment de presentar-se feien uns passos mentre un flabiolaire entonava el toc del Ball. Aquí es presenta la tonada que Joan Amades inclogué al Costumari, i també la que crec més verdadera, obtinguda a partir dels pescadors que encara recorden el Ball. A més a més, el flabiol s'acompanyava amb aquesta lletra: "Tre, tri, tre, el Ball d'En Serrallonga; Tre, tri, tre, el Ball de la Mercè". Ningú no m'ha sabut dir que significava això del Ball de la Mercè, suposo que deuria interessar que rimés.

El Ball sortia principalment per Carnestoltes. Joan Amades diu que l'any 1930 sortí per les Santes, si bé això no s'ha pogut verificar enlloc.

A part del text del 1856, regirant una mica la premsa matoronina, el dia 14 de febrer de 1864 a la "Revista Matoronesa" es fa esment d'uns trabucaires que van sortir el diumenge i dimarts de Carnaval a la cercavila. Suposo que es refereix a la comparsa d'En Serrallonga.

Hi ha uns buits considerables i crec que potser no sortí el Ball alguns anys del segle passat, però també suposo que a la promesa no es reflectia en realitat tot allò que passava en unes festes tan profanes com el Carnestoltes matoroní.

També sortí l'any 1883, tal com diu "El Matoronés" del dia 11 de febrer. Al "Diario de Mataró y su comarca" dels dies 8, 25 i 26 de febrer de 1897 trobem que torna a sortir el Ball d'En Serrallonga. No sols sortí la comparsa de bandolers sino que a més a més es forma al Col·legi de Sta. Anna una comparsa de quitxalla que pren part a la representació d'un Ball d'En Serrallonga infantil. Fins ara no se n'ha pogut esbrinar res més però sembla ser que la difusió del Ball havia de ser molt elevada. No sortia només pels dies de dijous gras, diumenge i dimarts de Carnestoltes, sinó que també sortia els diumenges anteriors, el de comares i compares al

matí i a la tarda. El Ball sortia en cercavila pels carrers de la ciutat i s'interpretava tot sencer a algunes places com la de Sta. Anna, davant de l'Ajuntament i algunes cases notables de la ciutat.

El Ball d'En Serrallonga resorgí pel Carnestoltes de l'any 1923 tal com esmenta el periòdic "Mataró i la Comarca" dels dies 3, 7 i 17 de febrer. Allà s'afegeix que "feia molts anys que no s'havia representat a la nostra i que era format per una colla de pescadors". El text de l'any 1923 ja és una mica diferent de la versió que es presenta aquí i serà material per a un proper article.

Ens resten moltes preguntes per resoldre: Quin és l'origen exacte del Ball? Qui formava la quadrilla al segle passat? Qui interpretava la tonada amb flabiol i quina era exactament? Quina era la indumentària del Ball? Com s'organitzava i es finançava?

Aquí s'ha intentat exposar una de les comparses populars que més distingiren les festes mataronines, ara cal que també poguem recuperar dades d'altres balls com el de Gitanes, de les Morratxes, de l'Espolsada i el de Bastons, que foren una mostra de la cultura popular mataronina de finals de segle passat.

Pere M. Ibern i Regàs.

NOTES

- 1) M. de Riquer - A. COMAS, "Història de la Literatura Catalana" Volum 4, pàgina 314
- 2) REGLÀ, Joan i FUSTER, Joan. "Joan Serrallonga, vida i mite". Ed. Aedos. Barcelona 1961.
- 3) Els arxius de "L'obra del Cançoner Popular" contenen una vastíssima informació referent a la música i la cultura popular de la nostra nació. La guerra civil impedí la seva difusió i ara sembla que es troben en algun país estranger. Dins d'aquest arxiu es troba una "Memòria de la missió de recerca de música instrumental al Maresme i al Vallès" feta per Joan Tomàs. Desitgem que tot aquest material pugui ser consultat ben aviat a casa nostra.
- 4) REGLÀ, op.cit. p.71
- 5) REGLÀ, op.cit. p.73
- 6) AMADES, Joan. "Costumari Català". Ed.Salvat. Volum II. p.391
- 7) Arxiu de la Corona d'Aragó. Reg.5523. fol.50
- 8) AMADES, Joan. op.cit. p.390

EL BALL D'EN SERRALLONGA, AL CARRER DE SANT FELICIA — MATARÓ, 1923

MELODIA DEL BALL D'EN SERRALLONGA DE MATARÓ. TRANSCRIPCIÓ MUSICAL DEL MESTRE J. TOMÀS, RECOLLIDA PER JOAN AMADES EN EL SEU "COSTUMARI CATALÀ", vol. IV, p. 633, editat per Salvat.